УДК 378.016:811.124

Т.В. Сторчова
м. Кам'янець-Подільський, Україна

МЕТОДИКА ПРЕЗЕНТАЦІЇ ГРАМАТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ ЧАСІВ СИСТЕМИ ПЕРФЕКТА ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМ-ГЕРМАНІСТАМ

У теорії та практиці навчання латинській мові (ЛМ) набуто чималий досвід: описані цілі та зміст навчання ЛМ, здійснено відбір лексико-граматичного матеріалу, описано методи, прийоми, принципи і форми організації навчання мови (Н. Кацман, В. Нікольський, В. Шовковий, О. Алтонєн, О. Цивкунова, А. Хамурзова). Однак у дослідженнях ми не знаходимо відповідь на цілу низку питань, пов'язаних з удосконаленням сучасної методики навчання граматиці латини студентів-германістів, а особливо методиці презентації (від лат. *praesento* представляю, передаю) граматичного матеріалу, що й становить ***актуальність*** нашого дослідження.

Багатство дієслівних форм латини із високим ступенем поширення у плані історії та мовлення часів системи перфекта, а особливо *tempus perfectum* [2, с. 18], складність побудови зв'язних текстів без перфекта та традиційне зволікання із вивченням *tempora perfecta*, яке розпочинається майже усередині навчального курсу «Латинська мова», дозволило нам визначити **мету статті** – підвищити ефективність навчання системи перфекта ЛМ шляхом дослідження аспектів представлення її граматичного матеріалу студентам-германістам.

Окреслена мета потребує вирішення наступних *завдань*: визначити фактори ефективності презентації; дослідити методичні прийоми презентації *Perfectum indicativi activi/passivi, Infinitivi*; визначити потенційні можливості розділу фонетики в уведенні граматичних характеристик *tempora perfecta.*

Презентація системи перфекта як первинне ознайомлення із новими перфектними знаками латини має здійснюватися із урахуванням інтересів, здібностей і готовності до засвоєння студентів-германістів. Важливу роль відіграють знання рідної мови, ІМ1 (англійської мови) та загальнолінгвістичний досвід студента-германіста, які сприятимуть свідомому оволодінню граматичним матеріалом.

Презентацію граматичного матеріалу вважаємо за доцільне здійснювати на основі інформаційного та інструктивно-практичного методів навчання, що використовуються у вищих навчальних закладах [1, с. 42-44], де «подача інформації» пов'язана із практичними діями студентів у процесі навчання, що й обумовлюється статусом теоретико-практичної дисципліни «Латинська мова». Оскільки представлення матеріалу є частиною формування дій [3, с. 45], цей процес має бути активним як зі сторони викладача, так і зі сторони студента. Тлумачення системи перфекта має його заохочувати до активної мисленнєвої діяльності, формуючи студента як активного суб'єкта навчальної презентації, а відповідно і навчального процесу.

Схему презентації системи перфекта слід підпорядкувати розчленуванню та компонуванню граматичного матеріалу, який ми поділяємо на формально-структурний і функціонально-семантичний цикли, згідно з поділом граматики на розділ морфології та розділ синтаксису [4, с. 184]. Формально-структурний цикл передбачає введення і розкриття правил побудови синтетичної та аналітичної дієслівної форми системи перфекта (фінітної/інфінітної), а функціонально-семантичний цикл ілюструє та тлумачить особливості їх вживання на рівні речення.

Факторами, які обумовлюють *ефективність презентації* граматичного матеріалу, визначаємо наступні: *візуалізація* навчального матеріалу у вигляді схем, таблиць, що дозволяє мінімізувати мнемічну діяльність студентів-германістів, водночас, сприяючи підвищенню рівня запам'ятовування завдяки цілеспрямованому фокусуванню уваги на релевантних конструюючих елементах граматичних категорій дієслова; *стислість та доступність* презентації під час тлумачення граматичного матеріалу допоможуть уникнути зайвої надлишкової деталізації, якою часто переобтяжені традиційні граматики з латини, що негативно позначається на успішності навчального процесу; *інтенсивність*, яка сприяє формуванню здатності студента якомога раніше приступити до сприймання та розуміння

латинського письмового мовлення, максимально охоплюючи дієслівні форми; *часова концентрація* граматичного матеріалу полягає в ознайомленні студентів із граматичними категоріями дієслова у повному обсязі за значно коротший термін.

Засвоєння студентами-германістами системи перфекта латинської мови не може передбачати його відсторонення та відокремлення від інших важливих фонетико-граматичних тем. Тому поетапне представлення системи перфекта ми пропонуємо розпочинати *ab ovo* вивчення навчальної дисципліни «Латинська мова» – з розділу фонетики.

Система латинського дієслова своїм багатством морфологічних форм (близько 125 словозмінних форм) постає бездоганним матеріалом для представлення розділу фонетики у курсі ЛМ. Звісно, використання лише дієслівних форм дещо обмежує вокабулюм інших частин мови, проте такий альтернативний традиційному спосіб дозволить інтенсифікувати вивчення латинського дієслова та, зокрема, системи перфекта. Фонетичний цикл, на прикладі різних дієслівних форм, знайомить студентів із латинським алфавітом, правилами вимови диграфів та дифтонгів, приголосних звуків [ts], [k], [kw], [z], [s], буквосполучень ti, su, правилами складоподілу, визначенням довготи та короткості голосного, основним правилом наголошування слів, формуючи необхідні знання з фонетики латинської мови. Важливим сегментом фонетичного циклу з позиції системи перфекта є аналіз таких фонетичних явищ як регресивна асиміляція (ludo *я танцюю* – lusi *я станцював* < ludsi), кількісне чергування голосного (ĕmo *я купую* – ēmi *я купив*), ротацизм (перехід форманта -is- в -er- – eg-er-i-s < eg-is-e-s), анаптикса.

Представлення латинського алфавіту та правил читання із обов'язковим перекладом дієслівних форм, що використовуються у якості прикладів, дозволить вже на початковому етапі вивчення латини акцентувати увагу студентів на: 1) відсутності особового займенника біля дієслівної форми на відміну від його англійського еквівалента (*vixi = I lived*); 2) на протиставленні особових закінчень -o/-i, обумовлених часовою та видовою релевантною ознакою (am**o** *я кохаю* / leg**i** *я прочитав*); 3) на співвіднесенні закінчення *-or* із аналогічним значенням дієслівної форми на *-o*, закладаючи основи вивчення відкладних дієслів.

Протиставлення дієслівних форм у розділі фонетика типу nárr**o** *я розповідаю* – narrávi *я розповів* дозволить студентам зауважити наступні характерні ознаки перфекта: 1) часте використання форм на –āvi (amáv**i**, cremáv**i**, narráv**i** *etc.*), форм на –ui (dómu**i**, mónu**i** *etc.*), -si (céss**i**, géss**i** *etc.*), -xi (víx**i**, díx**i** *etc.*); 2) форми, основи яких повторюються (éd**o** – éd**i**); 3) форми на подвоєння (d**o** – dédi); 4) дієслова типу (hórt**or** *я підбадьорюю* – hortátus sum *я підбадьорив*) мають бути виокремленні студентами в окрему групу, зважаючи на відмінність їх форм, але аналогічність значень у порівнянні з іншими дієсловами.

Таким чином, розділ фонетики на прикладах різних дієслівних форм не лише презентує базові одиниці латинської фонетики, універсальні фонетичні закони, але й виконує функцію випереджувального навчання, зосереджуючи увагу студентів-германістів на правильній вимові перфектних форм, їх формально-структурному наповненні та значенні.

Безпосереднє тлумачення граматичного матеріалу системи перфекта ми розпочинаємо тоді, коли студентами уже засвоєна синтетична техніка зборки латинських дієслівних форм на відміну від їх англійських аналітичних корелятів (I am walking / **ambulāre** / → *ambulo*).

Представлення граматичного матеріалу системи перфекта вважаємо доцільним здійснювати на основі таких методичних прийомів: *пояснення, алгоритмізація, унаочнення, переклад, зіставлення, схематизація, трансформація (внутрішньомовна/міжмовна).*

Пояснення [4, с. 199] граматичних особливостей системи перфекта здійснюємо на основі індуктивно-дедуктивного способу. Індукція базується на мовному досвіді студентів-германістів, представленому рідною або англійською мовою, наприклад, подвійна функція *tempus perfectum – perfectum praesens* і *perfectum historicum*, яку на функціонально-семантичному рівні співвідносимо із англійськими *Present Perfect* та *Past Indefinite*. Дедукція передбачає тлумачення нових мовних одиниць, до яких відносяться типи основи перфекта, форма супіна та його основа, парадигми утворення дієслівних форм, відкладні/напіввідкладні дієслова у межах системи.

Алгоритм як тип навчальної інформації дозволяє стисло, доступно та експліцитно презентувати одиниці навчання у процесі їх творення. *Алгоритмізація* [4, с. 199]

формотвірної моделі відбувається шляхом презентації схеми послідовності дій утворення граматичної форми із повним об'ємом інформації, необхідним для граматичного аналізу. Для прикладу, тлумачення формоутворення *Perfectum indicatīvi passīvi* доречно здійснювати, алгоритмізуючи спосіб його конструювання таким чином:

dicĕre, dico, dixi, d i c t u m *говорити, казати*

↓

d i c t -

↓

Participium perfecti passivi

d i c t - **us** (*m*) → d i c t - **i** – II declinatio *(Nom, sing./pl.)*
d i c t - **a** (*f*) → d i c t - **ae** – I diclinatio *(Nom, sing./pl.)*
d i c t - **um** (*n*) → d i c t - **a** – II declinatio *(Nom, sing./pl.)*

+

фінітна форма **esse** (*sum, es, est, sumus, estis, sunt*)

Nom. sing.			*Nom. pl.*		
m	*f*	*n*	*m*	*f*	*n*
1 ос. dictus/	dicta/	dictum sum →	dicti/	dictae/	dicta sumus
2 ос. dictus/	dicta/	dictum es →	dicti/	dictae/	dicta estis
3 ос. dictus/	dicta/	dictum est →	dicti/	dictae/	dicta sunt

Унаочнення [4, с. 199] як методичний прийом передбачає перманентне використання мовної наочності, яка демонструє граматичну форму у межах формально-структурного та функціонально-семантичного циклу. Презентація будь-якого мовного факту системи перфекта має бути поетапно підтверджена мовним прикладом як на рівні морфології так і на рівні синтаксису. Для прикладу, форми *Infinitivi perfecti activi/passivi*, які позбавлені значення поза контекстом, ілюструються синтаксичними конструкціями «*Accusativus cum infinitivo*» та «*Nominativus cum infinitivo*», що виступають у якості випереджувального узагальнення (З. Цвєткова):

- **Gaudeo patrem** *vēnisse/vīcisse/vidisse/credidisse/promisisse/dixisse.*
- **Dicor multa** *intellexisse/legisse/scripsisse/scivisse/studuisse/habuisse.*

Dicunt eum vocātum esse. *Кажуть, що його покликали.*

Acc. sing., m

Dicunt eam vocātam esse. *Кажуть, що її покликали.*

Acc. sing., f

Переклад граматичної форми [4, с. 199] рідною мовою виступає основним та обов'язковим засобом семантизації під час уведення-пояснення граматичного матеріалу. Викладач вдається до повідомлюваного перекладу, коли презентує мовні явища, які позбавлені міжмовної еквіваленції як рідної так і іноземної мови. До таких належать відкладні дієслова, представлення яких здійснюємо шляхом зіставлення перекладених форм дієслів:

Dixit hoc Cicero; senatus assensus est. / Ціцерон це сказав, а сенат підтримав.

Перекладене речення одразу ж приверне увагу студентів на невідповідність пасивної форми активному значенню у другій половині речення:

Dixit hoc Cicero; senatus assensus est. / Ціцерон це сказав, а сенат підтримав.

Перекладене речення одразу ж приверне увагу студентів на невідповідність пасивної форми активному значенню у другій половині речення:

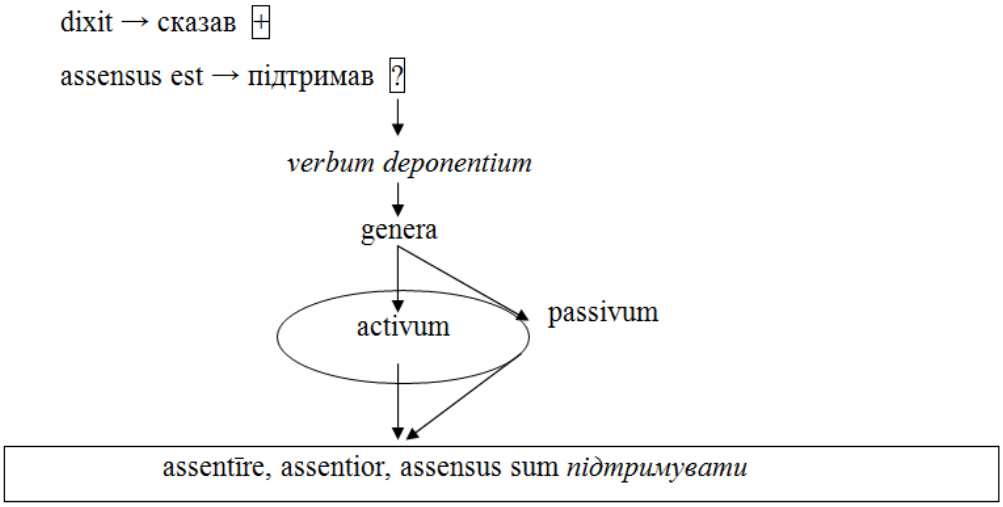

Зіставлення виучуваної форми зі схожими за змістом чи/та формою вираження аналогами в іноземній мові [4, с. 199] дають можливість студентам-германістам простежити міжмовну еквіваленцію, зауваживши як аналітичний так і синтетичний алгоритм конструювання дієслівних форм. Для зіставлень потрібно підбирати такі мовні факти, які би, наприклад, на рівні аналітизму презентували розбіжності формотворення. Яскравим прикладом є часткова мовно-аналітична еквіваленція перфектних форм пасиву латини та *present perfect passive*, яка дозволить студентам-германістам пересвідчитися у відсутності родових протиставлень в англійській мові, спричиненою розвитком аналітизму (у давньоанглійській мові таке протиставлення існувало), чого не простежується у латинських формах з яскравим родовим, відмінковим і числовим внутрішнім протиставленням:

m	Puer laudat**us** est.	The boy **has** been praised.
f	Mater laudat**a** est.	The mother **has** been praised.
n	Aedificium laudat**um** est.	The building **has** been praised.
m	Pueri laudat**i** sunt.	The boys **have** been praised.
f	Matres laudat**ae** sunt	The mothers **have** been praised.
n	Aedificia laudat**a** sunt.	The buildings **have** been praised.

amāre**,** amo, amā**v**-i, * *кохати*	amā**v**-	**-i**	**-isti**	**-it**	**-imus**	**-istis**	**-erunt**
colĕre**,** colo, col**u**-i, * *обробляти*	col**u**-	…	**-isti**	**-it**	**-imus**	**-istis**	**-erunt**
emĕre, emo, ēm-i, * *купувати*	ēm-	…	…..	**-it**	**-imus**	**-istis**	**-erunt**
vellĕre, vello, vell-i, * *рвати*	vell-	…	…..	…..	**-imus**	**-istis**	**-erunt**
ridēre, rideo, ri**s**-i, * *сміятися*	ri**s**-	…	…..	…..	…..	**-istis**	**-erunt**
dicĕre, dico, di**x**-i, * *говорити*	di**x**-	…	…..	…..	…..	…..	**-erunt**
currĕre, curro, cucurr-i, * *бігати*	cucurr-	…	…..	…..	…..	…..	…..
Infinitivus perfecti activi	=	**-ĭsse**					

Схематизація граматичного матеріалу, яка цінна не лише з точки зору економії часу, але й здатністю адекватного візуального висвітлення усіх вагомих конструюючих елементів змісту мовного явища системи перфекта часто слугує незмінним помічником у презентації парадигм дієслівних форм. Утворення форм *Perfectum indicatīvi actīvi* пропонуємо представити шляхом поєднання основ перфекта різних типів із особовими закінченнями перфекта, супроводжуючи новоутворену латинську форму обов'язковим перекладом. Прочитання таблиці вголос та заповнення пропусків дозволить студентам-германістам пришвидшити процес запам'ятовування особових закінчень, адаптуючи їх до перфектних основ.

Трансформація (внутрішньомовна/міжмовна) перфектних форм як методичний прийом презентації дозволяє узагальнити та співвіднести внутрішні та зовнішні кореляти *tempora perfecta*. Формування схеми внутрішньомовної трансформації доречно здійснювати поетапно

– спочатку на морфологічному, а потім на синтаксичному рівні. Для прикладу, трансформування форм у режимі *Perfectum indicativi activi → Perfectum indicativi passivi* спершу потребує морфологічного аналізу дієслівної форми, який переводимо у площину синтаксису, заохочуючи студентів-германістів до спостереження над відповідностями між семантичними і синтаксичними актантами дієслова, активізуємо поняття агенса/об'єкта, *ablativus auctoris/instrumenti*, а також парадигму іменних частин мови:

claudĕre, claudo, claus-i, claus-um *зачиняти*

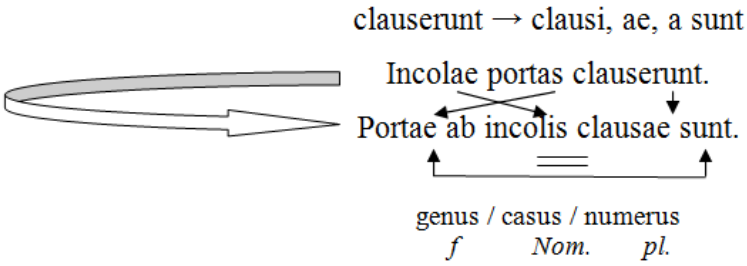

Міжмовна трансформація дає можливість студентам-германістам спочатку співвіднести лексико-граматичні кореляти перфектних форм латинської та англійської мови, а потім здійснити вказану трансформацію дієслівної форми, при цьому зауваживши алгоритм будови мови синтетичної та аналітичної. Під час трансформацій варто використовувати лексичні кореляти як різних типів перфектних основ так і правильних і неправильних дієслів англійської мови. Для цього дієслова-кореляти представляємо у словниковій формі, а потім разом із студентами утворюємо необхідні паралельні форми дієслів обох мов у режимах різних варіацій: **L1 → E1, L3 → E3; E1 → L1, E3 → L3;**

*** L1** – *Perfectum ind. act.*; **L2** – *Perfectum ind. pas.*; **L3** – *Infinitivus perf. act*; **L4** – *Infinitivus perf. pas.*; **E1** – *Present perf. act*; **E2** – *Present perf. pas.*; **E3** – *Perfect inf. act.*; **E4** – *Perfect inf. pas.*).

Схему презентації за допомогою трансформації доповнюємо корисним для розвитку міжмовної мобільності переходом дієслівної форми з однієї мови в іншу на рівні речення: *Vates interitum Troiae (has foretold)* < praedicĕre, praedīco, praedi**x**i, * praedixit.*Livius narrat Romulum urbem Romam (to have founded)* < condĕre, condo, condĭdi, * condĭdĭsse.

Презентаційний етап кожної навчальної одиниці завершуємо аналізом та вивченням напам'ять крилатих латинських висловів, у яких вжиті відповідні форми. *Dicta et sententiae* розташовуємо у порядку зростання складності лексико-граматичного наповнення вислову з обов'язковим перекладом та історико-культурологічним коментарем.

Отже, презентація граматичного матеріалу системи перфекта студентам-германістам здійснюється на основі інформаційного та інструктивно-практичного методів, які функціонують на основі таких методичних прийомів як пояснення, алгоритмізація, унаочнення, переклад, зіставлення, схематизація, внутрішньомовна та міжмовна трансформація у межах формально-структурного та функціонально-семантичного циклів системи перфекта. Досліджені аспекти методики презентації граматичного матеріалу – перспективи для деталізації уведення усіх навчальних одиниць системи перфекта у межах визначених циклів.

Література:

1. Вергасов В.М. Активизация мыслительной деятельности студента в высшей школе / Вергасов В.М. – Киев : Вища школа, 1979. – 216 с.

2. Кацман Н.Л. Теоретическое обоснование системы учебных пособий по латинскому языку с использованием технических средств (для языковых вузов) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Методика преподавания иностранных языков» / Н.Л. Кацман. – М., 1975. – 33 с.

3. Общая методика обучения иностранным языкам в средней школе / под ред. А.А. Миролюбова, И.В. Рахманова. – М. : Просвещение, 1967. – 504 с.

4) Шовковий В.М. Герменевтичні основи навчання давньогрецької мови студентів-філологів : монографія / В.М. Шовковий. – Київ : ВПЦ «Київський університет», 2010. – 317 с.

У статті висвітлюються аспекти презентації системи перфекта латини студентам-германістам. Охарактеризовано методичні прийоми презентації граматичного матеріалу, а також розглянуто можливості розділу фонетики в уведенні tempora perfecta.

***Ключові слова**: презентація, система перфекта, студент-германіст, фактор, метод, прийом, фонетика.*

В статье рассмотрены аспекты презентации системы перфекта латыни студентам-германистам. Охарактеризованы методические приемы презентации грамматического материала, а также рассмотрены возможности раздела фонетики в введении tempora perfecta.

***Ключевые слова:** презентация, система перфекта, студент-германист, фактор, метод, прием, фонетика.*

The article deals with some aspects of methodical presentation of the Latin Perfect forms to students of Germanic philology. It is defined some methods of grammar presentation, it is also focused on the possibilities of phonetics in tempora perfecta introduction.

***Keywords**: presentation, Perfect system, student of Germanic philology, factor, method, phonetics.*